

הקדמה למהדורה חדשה מאת שלמה שפרכר

קורות חיי המחבר – הרב הגאון ר' מאיר-דן פלאצקי

הרה"ג ר' מאיר דן פלאצקי נולד בשנת תרכ"ו בעיר קוטנא במדינת פולין למשפחת חסידי אלכסנדר. כבר בימי צעירותו הוכר כעילוי, ולכן עוד בטרם הגיעו למצוות, נשלח לעיר סוכאטשוב ללמוד אצל אחד מגדולי התורה של פולין – ר' אברהם מחבר הספר הנודע "אבני נזר". שם רכש את עיקר דרך לימודו ונחשב לאברך שעתידו כגדול מובטח. נהוג היה באותם ימים שאברך מוכשר כמוהו נשא בת עשירים בעודו בגיל רך, וכשהיה ר' מאיר דן בן חמש עשרה, נשא אשה ועבר לעיר דוואהרט. שם סמוך היה על שלחן חותנו משך עשר שנים, כשהוא שוקד על לימוד תורה בהתמדה יוצאת מגדר הרגיל. בני העיר הכירו בגדולתו, ובשנת תרנ"א, כשהוא רק בן עשרים וארבע נבחר לכהן כרב העיר. ר' מאיר דן המשיך למלא את תפקידו בנאמנות עד שנת תרע"ח, ובני קהילתו העריצוהו מאד. ספרו הראשון "חמדת ישראל" – (ביאור על הרמב"ם) יצא לאור בשנת תרס"ג, ומיד עם הופעתו נתפרסם שם המחבר בכל קהילות ישראל בפולין. ספרו הבא "כלי חמדה", הכולל חידושי הלכה ופלפול שאובים מפרשיות השבוע, נתחבב במהרה ע"י לומדים, וראה אור בכמה מהדורות מאז הופעתו בשנת תרס"ז, ואף נדפס מחדש לאחרונה. ספרו "שאלו שלום ירושלים", שאנו מביאים עתה לדפוס מחדש, ראה אור לראשונה בשנת תר"ע, ועליו נרחיב את הדבור בהמשך.

גדולי פולין שהכירו באישיותו ובכשרונתיו המיוחדים של ר' מאיר דן עודדוהו לעסוק בצרכי צבור. ר' מאיר דן סייע באיחוד החרדים באירופה בתפקידו כאחד ממייסדי תנועת "אגודת ישראל". הוא גם נבחר כראש משלחת האגודה שיצאה למערב אירופה, בריטני, ואמריקה בשנת תרע"ט לגייס תמיכה בארגון החדש. ר' מאיר דן בקר בין השאר גם בארץ ישראל לפני מלחמת העולם הראשונה בשליחות הוועד של כולל פולין.

אחר ששמש עשרים ושבע שנים כרב בעיר דוואהרט, עבר ר' מאיר דן לעיר גדולה וחשובה יותר – אוסטרו. גם בעיר זו ההצלחה האירה לו פנים, ובשנת תרפ"ב נבחר כיושב ראש אגודת הרבנים במדינת פולין. ר' מאיר דן היה גם אחד מחשובי חסידי גור בפולין, ומקורב מאד לאדמו"ר, וכאשר האדמו"ר מגור יסד מתיבתא בעיר הבירה וורשא, הוא בחר בר' מאיר דן כאחד מהנשיאים.

המתיבתא עמדה ברום עולמו של ר' מאיר דן, ובשנת תרפ"ח ויתר על רבנותו ועבר לעמוד בראשית המתיבתא. אולם חדשים בלבד מאז כניסתו לתפקיד החדש, שבק חיים לכל חי והשיב את נשמתו הטהורה לבוראו. מפרטים ביוגרפיים קצרים אלו ניכר שבר' מאיר דן נתמזגו אישיות וכשרונות נדירים. הוא היה למדן, בקי, ראש ישיבה, רב של קהילות גדולות ומורכבות וגם עסקן ציבורי שארגן אגודה עולמית והצליח מאד בביקוריו במערב אירופה וארה"ב. רק אדם ברוך-כשרונות כר' מאיר דן מסוגל היה לטפל בבעיה כה מורכבת כחקר הירושלמי על סדר קדשים.

פעולתו בפרשת הירושלמי קדשים

כידוע, בשנת תרס"ו פורסמו מודעות על גילוי כתב-יד של תלמוד ירושלמי על סדר קדשים. ידיעה זו עוררה התרגשות רבה בקרב לומדי תורה, שהיו מודעים לאיזכורים המתמיהים ביחס לקיומו של ירושלמי לסדר זה שנפוצו בדברי ראשונים¹. אלמלא האיזכורים הללו היתה ידיעה זו מתקבלת בחשדנות גדולה יותר. המוציא לאור של כתב-היד כינה את עצמו "שלמה יאודה אלגזי ס"ט בהגאון מהר"ם זצ"ל הספרדי מכונה פרידלנדר". הוא

---

1. האם קיים היה פעם תלמוד ירושלמי על סדר קדשים ואבד? רבים רוצים להוכיח בכמה ראיות שירושלמי לסדר קדשים קיים היה גם בזמן הראשונים ובמשך הזמן אבד. (ראה לדוגמא בצפונות ו' דף ס"ז שכתוב באופן ברור ש"ירושלמי... לסדר קדשים, אשר כידוע לא הגיע לידינו אף **שהיה בידי הרמב"ם** וחלק מהראשונים").

עכשיו נבדק כמה ראיות לקיומו של הירושלמי לקדשים (רשימה מליאה של ראיות אלו יוכל הקורא למצוא בקונטרס "שערי חומת ירושלים" (המופיע בתחלת סדר זרעים של תלמיד ירושלמי הוצאת ראם בשער ד').

(1) ראיה: הרמב"ם בהקדמה לפירוש משניות כותב "ונמצא מן הירושלמי ה' סדרים שלמים"

תשובה: הרמב"ם לא דק בסגנונו, עיין במראה הפנים לירושלמי מסכת ביכורים פרק א' הלכה י שכותב "וכל מקום שתמצא כתוב חמשה סדרים ירושלמי... אין הכוונה אלא על אותן ד' סדרים השלמים שלפנינו ועל מקצת מנידה שהוא מסדר טהרות, וכמו שאנחנו רגילין לומר דגמרא הבבלי הוא על ששה סדרים ואין לפנינו אלא ד' סדרים השלמים ומסכת אחת מסדר זרעים ומסכת אחת מסדר טהרות, וכך הוא הכוונה להחמשה סדרים הנזכרים מהירושלמי".

(2) ראיה: השגת הראב"ד על הלכות ביכורים פ"ב ה"ו "והכי איתא בירושלמי מנחות פרק כל קרבנות ציבור אחר חנוכה לא קדשו".

תשובה: כפי שכבר הוכח ע"י המראה הפנים ציטוט זה יסודו בטעות הדפוס וכך צ"ל: "הכי איתא בירושלמי אחר חנוכה לא קדשו" (שזה באמת ירושלמי על המקום – בביכורים, פרק א' הלכה ו'), הפסקה "במנחות פרק כל קרבנות הציבור" שייכת להשגה של הלכה ט' שכתוב עכשיו "ובמנחות לא חילקו" וצריך להיות "ובמנחות פרק כל קרבנות הציבור לא חילקו".

(3) ראיה: כמה מאמרים צוטטו בספרי ראשונים כמופיעים בירושלמי אבל אינם נמצאים בירושלמי שלנו.

תאר איך אחיו, אליהו אלגזי, ת"ח שגר באיזמיר, רכש את כתב־היד, שנכתב בספרד בשנת ד' אלפים תתקע"ב, מאת אחד מצאצאי מחבר ה"שדה יהושע" על הירושלמי – ר' יהושע בנבנישתי. פ"ל קיבל הסכמות מגדולי הרבנים דאז כמו מהרש"ם מברעזאן לחלק ראשון מכתב־היד – "מסכתות חולין ובכורות" שהוא הדפיס בשנת תרס"ז. גם האדמו"ר מגור, הרב אברהם מרדכי אלטר זצ"ל בעל "אמרי אמת" נתן אישורו למפעל כפי שר' מאיר דן מתאר – "כי מתחילה לרוב השמחה מציאת הירושלמי כאשר האמין להגאונים המסכימים שליט"א פזר נתן מהונו סך עצום לחבורת "דובב שפתי ישנים" לקנותו לפרסמו בעולם". גם ר' מאיר דן האמין בתחלה שכתב־היד הוא אמיתי (ראה ספר "כלי חמדה", חלק ב', עמ' 279-282. וספר הנכוחי עמ' 10-11)². למרות ההסכמות, היו כאלו שפקפקו באמיתיותו. בקיץ של שנת תרס"ז, פרסם ר' דוב אריי ריטטער הגאבד"ק ראטערדאם³ התקפה נגד פ"ל במאמר בבטאון של קהילת החרדים בעיר פרנקפורט – "דער איזרעליט". לתמיכת ר' ריטטער קם החכם ר' בער ראטנער, מחבר הספר "אהבת ציון וירושלים", וגם האור שמח והרידב"ז שלחו איגרות תמיכה לר' ריטטער. אז ר' מאיר דן החל התכתבות עם המו"ל פ"ל (בכסלו תרס"ח), בו הוא בקש הזדמנות לעבור על כתב־היד המקורי כדי לברר ולודא את אמיתיותו. התכתבות זאת נמשכה כארבעה חדשים בגלל התחמקותו של פ"ל (ראה מכתבים בסוף שאש"י – "בקונטרס זכרון לדור אחרון"). אבל לבסוף, באדר תרס"ח נאות פ"ל לשלוח לר' מאיר דן מס' זבחים בכתב־היד, אבל לא מכתב־יד המקורי (שנכתב לפי פרידלנדר בשנת ד' אלפים תתקע"ב), רק העתק מאוחר שנעשה (לדברי פ"ל) ע"י ר' יהושע בנבנישתי עצמו בשנת תכ"ט-ת"ל. מיד ר' מאיר דן נסע לגור להראות את

תשובה: כבר תירץ המהר"ץ חיות (מובא "בחומת ירושלים") שהקדמונים היו רגילים לכנות את המדרשים והפסיקות בשם הירושלמי לפי שנתחברו בא"י, גם ר' שלמה באבער חיבר ספר "ירושלים הבנויה" בו הוא מונה ק"ה מאמרים שהראשונים מביאים בשם הירושלמי ואינם אלא מדרשים.

יש עוד ראיות קלושות על קיום ירושלמי לקדשים שאפשר לדחותם ג"כ, אבל לא כאן המקום להאריך בזה. אבל כדאי לצטט מעדות של תלמיד תלמידו של ר' יהודאי גאון-פרקו בן באבוי, שחי במאה השמינית שכותב "תדע לך מפני מה אוכלין סירכא בארץ ישראל, מפני שאין בידם הלכה אחת מתלמוד הלכות שחיטה ולא מסדר קדשים כולו, נשתכח מהם סדר קדשים כולו, ותלמוד סדר טהרות כולו". הקטע הזה נמצא בגניזת קהיר ונדפס בגנזי שכטר ב', דף 560. עדות קדומה זו מראה לנו שכבר בתקופת הגאונים היתה מסורת, שלא קיים ירושלמי לקדשים, ולכן מסופק מאד שהראשונים באמת ראו דבר כזה.

2. לכן ראוי לתקן מה שמופיע בספר "דמויות הוד" סדרה שני דף ט"ז – "אך הגיע הספר לידינו של ר' מאיר דן הבחין בחושו הבריא כי מזויף הוא".

3. פה צריכים לתקן מה שמופיע בצפונות ו' דף ס"ז שר' ריטטער היה אב"ד **אמסטרדם**, כנראה מחבר המאמר ציטט כאן ממאמרו של שמואל הכהן וינגרטן שהופיע בסיני כרך סב דף צא-צה שהוא חוזר על אותה טעות.

כתב־היד לרבו – האדמו"ר מגור. כדברי ר' מאיר דן, האדמו"ר "נודע ומפורסם בעולם, בעקד הספרים המצוינה אשר לו והוא בקי ורגיל בכתבי־ידות עד להפליא". אחר שהאדמו"ר עיין בו, הוא הצהיר "כי הכתב־יד נראה שמיושן ע"י תחבולות". לפי דעת האדמו"ר נותרה רק דרך אחת לוודא את אמיתות כתב־היד והיא שפ"ל יגלה בפרוטרוט ממך רכש את הכת"י כדי לאפשר משלחת מיוחדת לצאת מפולין לטורקיא לחקור שם את העובדות שספק פ"ל, ושתדווח לאדמו"ר את תוצאות חקירתה⁴.

אבל למרות ההפצרות בו שיגלה איפה וממך נרכש כתב־היד, סרב פ"ל לשתף פעולה ולהשיב על שאלותיהם הבסיסיות. במקום זאת השיב מלחמה שעה בהתקפות אישית נגד מתנגדיו. בין השאר טען פ"ל – שר' ריטטער הוא בוגר הסמינר לרבנים בעיר ברסלאו ולכן הוא לא מספיק תלמיד חכם או ירא שמים לחוות דעה על עבודת פ"ל. הוא גם הוסיף שהאדמו"ר מגור מעוניין לפסול את הירושלמי כדי להזיל את מחיר כתב־היד על מנת שיוכל לרכשו עבור ספרייתו האישית.

דברים חריפים אלו הופיעו כפרי עטו של פ"ל בכתב־עת וגם בקונטרס "ענה כסיל" שתלמידו הבדוי של פ"ל – אברהם רוזנבערג⁵ – הוציא לאור בשנת תרס"ח. תוך שנה הוציא פ"ל כרך ב' של הירושלמי לקדשים כולל מסכתות זבחים וערכין. בינתיים נתפרסמו שתי אגרות בכתב־העת "תל תלפיות" שכמעט חתמו את גורלו של פ"ל, (האגרות גם הוכנסו לקונטרס "זכרון לדור אחרון" בדפים 94-97). המכתב הראשון יצא מר' יהושע נעמיאטין מק"ק בישענקוויץ, שבו הוא מגלה שפ"ל באמת יליד רוסיא, נולד בכפר בישענקוויץ היושב על נהר דווינא. עוד בימי נעורותיו היה מוכרח לעזוב את העיר (בגלל התנהגותו הבליית־מוסרית כלפי נשים, ודל"ב) ומאז הוא התגלגל בערי אירופה. בנדודיו הוא הגיע עד מילהוזין בצרפת, שם כיהן לתקופה מסוימת כרב העיר. בכל מקום אליו הגיע שינה את שמו ומוצאו ובסופו של דבר החל להתחפש כספרדי. ר' נעמיאטין מסיים את מכתבו במילים אלו "אפי' אם [פ"ל] היה מחבר איזה תחינה בעד הנשים הזקנות

4. כך סדר האירועים ולא כמו שתואר ע"י אהרון סורסקי בספרו על האדמו"ר רא"מ מגור הנקרא "ראש גולת אריאל", שם בדף שס' כתוב "רבינו היה הראשון מגדולי התורה שבדור אשר העלה את חשש הזיוף של הירושלמי דן והסב לזה את תשומת לבו של הרה"ג דוב ארי' ריטר ז"ל." דברים אלו אין להם שחר. אדרבא, גדולת האדמו"ר מופיעה מתוך ציטוט זה מר' מאיר־דן "אם כי מתחלה לרוב השמחה מציאת הירושלמי כאשר האמין להגאונים המסכימים שליט"א כי בטח מכירים מהותו של המו"ל שהוא נאמן בדבר גדול כזה, פזר נתן מהונו סך עצום לחבורת "דובב שפתי ישנים" לקנותו לפרסמו בעולם. מ"מ עתה שיש לו חשש זיוף לא יחוס על ממונו ומזרז אותי לבל לשקוט בזה עד אשר יתברר האמת אם הוא תורת אמת", (דף ח' בהקדמה).

5. תלמיד זה "לא היה, ולא נברא" כדברי ר' מאיר דן בדף 106. הוא רק אחד מן השקרים שפ"ל הוציא מדמיונו.

הייתי גודר גדר לבלתי קרא מקרא ואף כי להכשיל את הרבים לזייף ולתלות בדברי חז"ל". על ידי פרסום דברים אלו נחשפו שני הזיופים – זהות המחבר כספרדי, וזהות חבורו שהשיג ע"י "אחיו" – אליהו אלגזי מאיזמיר, שעכשיו התברר כי לא היה ולא נברא.

מכתב שני יצא מאת ר' צבי הלוי הורוויטץ, אב"ד דק"ק הרמאנשטאט, בו מסופר איך פ"ל זייף קמיע ויחס אותו לר' יהונתן אייבשיץ. בתוך הקמיע המזויף הכניס פ"ל רמזים שבתאיים וכך רצה להוכיח שר' יהונתן השתייך לכת ש"צ ח"ו. הרב גלאזנר, אב"ד דק"ק קלוזינבורג, גילה את השקר וגרש את פ"ל מהעיר.

שתי איגרות אלו כמעט⁶ שחתמו את דינו, ומכאן ואילך לא היו עוד לר' מאיר דן ספיקות שמותר להוקיע את פ"ל. לכן בשנת תר"ע הדפיס ר' מאיר דן את ספרו "שאלו שלום ירושלים", שרובו נשלם בתרס"ח, אבל המחבר עכב את פרסומו כשנתיים שמא ימצא פ"ל הוכחה כל שהוא לאמיתות כתב-היד. רוב הספר הוא דיון למדני עמוק על עניני קדשים שהוא תוצאת השקלא וטריא כדי להוכיח שכתב-היד של הירושלמי מזויף. ולשאלה מה תועלת יש בהדפסת הספר הנוכחי באשר הירושלמי נתגלה כזיוף, התשובה פשוטה היא: פ"ל בערמוניותיו בנה את הטכסט בכמה שכבות. הוא ליקט סוגיות מהירושלמי האמיתי שיש להן קשר עם עניני קדשים, ותרגם קטעים

---

6. ההדגשה כאן על המילה **כמעט**, משום שפ"ל היה לוחם קשה עורף, ולא נטש את שדה הקרב בנקל. בשנת תרע"א הוציא לאור ספר נוסף המתקף בחריפות את ר' מאיר דן בשם "חרב נוקמת". בתוך ספר זה הופיע קונטרס "כליא אורב" מאת ר' רפאל גארדאן, אב"ד דק"ק וואשילקאווא, שמלא פגיעות נועזות נגד ר' מאיר דן. בניגוד לפ"ל, היה ר' רפאל גארדאן ת"ח אמיתי, שחיבר ספר "נחל עדן" על בבלי וירושלמי, סדר הדורות (חלק זה נדפס מחדש בשנת תשמ"ה) ועל חשבון הלוח. אפי' ר' מאיר דן הודה (דף 100) "שהוא באמת מצוין ברוח זכרון נפלא". א"כ השתייכותו למחנה פ"ל טעונה בירור. לדעת ר' מאיר דן התשובה היא שר' גארדאן "מחבר הירושלמי, שאל"כ אין להבין את מכתבו", ו"בטח שהוא בעל דבר, ולא עד" (דף 102). אם השערת ר' מאיר דן צודקת, יתכן ששותפותו עם פ"ל נבעה מתוך דחקות הפרנסה, (ר' גארדאן התלונן על עניותו בהקדמה לחלק ד' של "נחל עדן").

ר' מאיר דן נאלץ להכין חלק ב' לספרו "שאלו שלום ירושלים" אבל בגלל בעיות עם הצנזורה, הספר לא ראה אור. בשנת תרע"ג הדפיס ר' יעקב ינובסקי ספר "צד רמיי" שגם מברר את הזיופים של פ"ל. אבל גם אז נשארו מספר אנשים שהמשיכו להאמין לפ"ל. לדוגמא, הסופר המפורסם, ר' יקותיאל ארי' קמהלאר הנודע כמחבר ספרים רבים (ביניהם "התלמוד ומדעי הטבע", "דור דעה", ועוד הרבה) חיבר בשנת תרע"ה ספר "חומות ירושלים", בו הוא רוצה להוכיח אמיתות ירושלמי של פ"ל (ראה בספר של יהושע מונדשיין על חיי ר' קמהלאר "הצופה לדור" דף 96-98 שיש ציטוט ארוך מתוך "חומות ירושלים" שקיים רק בכתב-יד).

הוויכוח על פ"ל הסתיים לחלוטין רק בשנת תש"י כשהופיע מאמר מאת ר' יקותיאל גרינוולד בו מסופר איך פ"ל עצמו בשנת תרע"ב הודה לגרינוולד, שאז היה אברך צעיר, שהירושלמי מזויף על ידו, (עיין ספר הפרדס דף 349-345). מידע נוסף על הענין נמצא במאמרים שהזכרנו לעיל – צפונות ו' דף סז-ע, סיני כרך ס"ב דף צא-צה, ספר הפרדס דף 349-345. עיין עוד בספר החדש של י.י. כהן "חכמי טראנסלווני" דף 189-188.

מהבבלי⁷ לקדשים לסגנון ארמית של הירושלמי. הוא גם לקט פסקאות מדברי הרמב"ם ושאר ראשונים – לרוב הלכות שמקורותיהם בלתי ידועים ושילבם בירושלמי שלו על קדשים⁸. לכאורה נראה שכל ההלכות הקשות הללו, שדורות של גדולי ישראל טרחו למצוא מקורן נפתרו בירושלמי הזה. זו אחת הסבות שהירושלמי של פ"ל הכה גלים במהירות כה רבה. לכן בדברי ר' מאיר דן בספר זה יש לנו מעין תקציר של הלכות תמוהות וקשות בעיני קדשים ומובן שמופיע גם ההארות בעיניים חוץ מגדרי סדר קדשים. מסבה זו ערכו וחשיבותו של הספר בעיני לומדי תורה בכלל, ולומדי סדר קדשים בפרט, רב הוא. אבל מאז הדפסתו, היו בנמצא רק עתקים בודדים. לכן שמחים אנו להגיש לקהל הלומדים את הספר החשוב "שאלו שלום ירושלים" בלווי תוכן העיניים להקל על הלומד למצוא את שלבו חפץ מתורת ר' מאיר דן.

תפילה לא-ל עליון שבזכות צדקת המחבר נזכה לגאולה בקרוב, ונוכל במהרה להשתמש למעשה בהלכות שנדונו בחיבור זה, אכ"ר.

7. לי זה נראה שהשראה ליצור ירושלמי על קדשים בא לפ"ל מתוך הכרת עבודת הגאון ר' גרשון חנוך העניך ליינער. ר' ליינער לקט מכל הגמרות בבלי וירושלמי ומדרשי הלכה, קטעים שיש להם קשר למסכת כלים מסדר טהרות וסידר את החומר בתבנית התלמוד בבלי. בשני צידי "הגמרא" הכין ר' ליינער פירושים משלו – פירוש קצר כעין רש"י, ופירוש ארוך כעין תוס', הספר יצא לאור בשנת תרל"ג בשם "סדרי טהרות". למרות הגאונות הנכרת מתוך החיבור, היו גם חכמים (לדוגמא ר' יצחק לנדאו, מגיד מישרים דק"ק ווילנא) שפירסמו אזהרה נגד הספר משום שהם ראו בספר פגיעה בתלמוד בבלי. חיבור נוסף שהכין ר' ליינער נתעכב בגלל הערעורים ולא ראה אור עד שנת תרס"ג, אחר הסתלקות המחבר, וגם אז הספר הופיע רק בשינויים הללו: בראש כל עמוד הודפס כותרת – "ספר סדרי טהרות", ובתחתית של כל דף כתוב "מלוקט מדברי התנאים והאמוראים". הרבנים דרשו שינויים אלו כדי שאיש לא יטעה ויחשוב שמדובר כאן בגמרא אמיתית.

8. מעניין שחלק מהלכות אלו כבר מצאו להן מקור במדרש הלכה שנתגלה ע"י ר' דוד צבי הופמן זצ"ל בתגליתו המכילתא דרשב"י. עיין ספר של ר' מנחם כשר "הרמב"ם והמכילתא דרשב"י" דף קמא-ב.

ברצוני כאן להביע תודתי הלבבית לכל אלו שעזרוני בהכנת מבוא זה, ובתוכם אני מפרט הידידים הנאמנים ר' ישעי' רוט ורעיתו תמר. ה' ישלם להם כגמולם הטוב. ואחרונה אחרונה חביבה, אני אסיר-תודה לרעייתי היקרה, מטי, המלווה אותי בכל נתיבותי בעזרתה ובברכתה.

שלמה שפרכר